

АНОНИМНО ОПИСАНИЕ

/ 1671 /

При издирванията си на архивни материали и извори за миналото на балканските страни попаднах на един обемист ръкопис от XVII в., който се съхранява в Ръкописното отделение на Австрийската национална библиотека под сигнатура Ser. n. 3807. Той носи заглавие: *Von den Beschaffenheit und Eigenschaft der Türkischen Provintzen, Stätte, und Plätze, so viele deroselben auf Einer Rayß von Wienn nach Constantinopl und von dannen Weiters in Anatolien seind betroffen worden im Jahr 1671.* [За разположението и особеностите на турските провинции градове и селища, доколкото те можеха да бъдат видени набързо при едно пътуване от Виена до Константинопол и по-нататък в Анатолия през 1671 г.] Ръкописът е закупен от библиотеката през 1896 г. Почеркът е немски канцеларски курсив от XVII в., който на отделни места е трудно четлив. Името на автора на този ръкопис не е отбелязано никъде. Изглежда, той е бил военно лице, което придружавало императорския пратеник Ханс Лудвиг. Първата част на текста, която нас особено ни интересува, започва с описание на гр. Гран (Естергом в Унгария) и завършва с подробно описание на Цариград. Втората част на ръкописа (лист 181 до 255) има заглавие, което в български превод гласи: „Продължение на описанието на някои азиатски селища и острови“. Тук авторът описва Галиполи, Смирна, Имброс, Хиос, Лемнос и други градове и егейски острови. На лист 256 се намира заинтригуващото заглавие: „Списък на всички селища, населени места и местности, които са дадени в обрисовка (in Abriszen). За съжаление в ръкописа не се намират вече никакви рисунки на такива градове. (Между тях № 9 поред е „Изглед на град София и околните места“, а № 10: „Филипопол, как изглежда той с неговите местни планини (тепета!) от две страна — от западната и от източната“.)

Този източник е останал неизвестен както на българските учени, така и на чуждестранните балканисти. Тук се публикува за пръв път в български превод частта на ръкописа, която се отнася за балканските страни.

ЗА ПОЛОЖЕНИЕТО И ХАРАКТЕРА НА ТУРСКИТЕ ПРОВИНЦИИ,
ГРАДОВЕ И СЕЛИЩА, ДОКОЛКОТО БЯХА ВИДЕНИ НАБЪРЗО
ПРИ ЕДНО ПЪТУВАНЕ... ПРЕЗ 1671 Г.

Белград или гръцки Белград¹

Външен вид на Белград. Той трябва да е бил един не само добре устроен и главен, но един особено хубав и приятен град. Това може да се забележи добре още при запознаване със сегашното му състояние. Главната част на града се намира горе на височина, а останалата част заедно с предградията се простира далеч от очертанията му в равнина. Благодарение на това си положение, по природа и без това приятен, той става още по-забележителен с многото си джамии и многото високи комини на хановите и други подобни сгради. Ако човек се приближава отдалеч по Дунав, градът изпраща профила си пред очите с такава привлекателност и прелест, че би могъл да бъде сметнат за едно прекрасно селище.

Истинското му положение. Обаче след като човек се приближи и стигне подножието му, разбира, че сградите, изглеждащи отдалеч като дворци, всъщност са прости къщурки, покрити с дървени капаци, а различните други градежи са само белези на предишното му благосъстояние. Тогава човек веднага поправя и лесно зачертава заблудата на лъжешото око. Защото от всичко, което възприемаме със сетивата си, най-трудно е да се разказва за изчезнали неща. Много по-увлекателно ще бъде да се възхищаваме на великолепието, показващо удоволствия, които е имало тук някога, а сега, да се изразим иносказателно, мисля, че турците, а прогонили лястовичките, разпилели и развалят своя свой навик са изпълнили всички. С една дума, в този град не може да се види нито една хубава улица, почти нито един истински зидан и стенова стена, а се считат различните джамии, които са нелоши, а и шуртящи чешми, просторните ханове и създадени от турците ите кладенци. Впрочем големината на града не липсва, а е много голямо население, тъй като поясът на старите градски стени е доста голям, а с тези на предградията по обхват доста надминава града и с предградията.

За големината и населението на града. За тях може да се съди по това, че всички дупки, кътчета и колиби са пълни с народ и хора (макар и повече да са пропаднала сбирщина от всякакви народности). Освен това от сигурни и единодушни сведения се узнава, че само през предишната година в града е имало над 18 000 роби. Той има също необикновено голямо гробище, или нива за мъртвите, което по площ надминава дори града. При това в гробовете лежат няколко стари тела на умрели, понеже само в

една година от чумата били отнесени 30 или 40 хиляди души. Иначе годишно умират обикновено към 4 или 5 хиляди общо.

Както и някои други градове в Европейска Турция близо до Цариград, Белград е известен и процъфтява благодарение на търговията и занаятите си.

Как е укрепен Белград от турците и в какво положение е сега. Що се отнася до неговата сигурност по време на вражески нападения, градът има много по-слаба защита от Буда, за която току-що споменахме. Както се вижда, по време на своето процъфтяване и благоденствие той е имал хубави яки стени, добре охранявани кули. Откъм водата те са единични, но откъм сушата повечето са двойни. Освен това независимо от намиращия се пред него заграден със стени горен град и стръмнината откъм водата, и височината, градът е бил разделен още на три части с отделни дебели стени. Пътят обаче от едната до другата част е бил напълно подсигуриран от горния кастел. Сега обаче цялата тази стена и нейните ходове са така разрушени, че там не може да стъпи нито котка, нито куче, а камо ли войник и при това да се отбранява. Също така затворената, вдаваща се във водата страна на височината стои съвсем гола, без да е изградена на нея никаква сграда, защото турците като че ли не мислят да възстановяват занаятните развалини на всички изброени и подобни на тях стени, а се стремят по-скоро да ги запазят с минимални подобрения.

Разположение откъм страната на р. Дунав. Там, където свършват стените, както и откъм страната на водата в посока на р. Сава, започва едно предградие с един наистина твърде голям и дълъг, но скован само от греди и дъски погреб, в който се държи продоволствието за войската. Също така в непосредствена близост до него се намира още една, отделена, голяма сграда или по-скоро една пещ за топене, в която различни занаятчи изработват всякакво снаряжение и неща, необходими на армията при подготовка на война. Същевременно там е включена и леярната. Река Сава идва от запад и след големи завой и заобикалки стига града и пред самия него се влива в Дунав. На почти пълна половин голяма немска миля от града над реката и нейните разливи и блата, с които тя заема доста голямо поле наоколо, минава дървен мост. Той е необикновено дълъг, нещо към 3000 крачки. Той обаче е построен така просто и мизерно, че при преминаване с кон или кола човек докосва самите греди отгоре и дори трябва чисто и просто да легне, ако не иска някъде да се окаже под моста, нещо, което често се случва.

Разположение на самия кастел. Да направим преди всичко описание на кастела, който е особено висок и е прославян и посочван за пример на света за това, как се е държал храбро и твърдо срещу обсаждащите го силни войски на султаните Мурад и Мохамед II² чак докато постига наново свободата си. Не помалка твърдост показва той и през 1520 г. при последната обса-

да на Сюлейман³. Но без да обръща внимание на силата на крепостта, този султан поради това, че бил заложил войска, пари и всичко, и макар че срещнал още и много други трудности, все пак накрай, след като положил достатъчно сериозни усилия, станал господар на града. Градските стени изглеждат още доста здрави и като че ли са в предишното си състояние. Никой градски жител няма позволение да влиза вътре в крепостта без сериозна причина, а за пътник и да не говорим. Ето защо за крепостта може да се разкаже само това, което може да се наблюдава отвън.

Първо, нейното разположение или планът ѝ има форма на четириъгълник, но неправилен. На всеки ъгъл се намира двойно подсилена ъглова кула, покрита отгоре с олово. Около главната стена, чиято височина стига до 3 рути⁴, по страните, които не са включени в общата градска стена, минава още една отделна по-ниска и по-тъсна стена, висока 1 1/2 рути. Тя обаче е твърде срутена и е станала почти изцяло негодна. Около нея има също подзидан ров без вода, но в по-голямата си част сринат и запълнен.

Откъм сушата кастелът е разположен на един висок хълм и дори при сегашното положение след големите победи на турците трябва да е снабден много добре с топове, а също с кадърни войници, които често са най-добрият бастион. В крепостта има добър гарнизон, който е в състояние да окаже упорита съпротива. Обаче трудно може да намери сили да се удържи дълго, защото предният град от челната си страна е съвсем открит и незащитен. Застроен е само с разположени една до друга дървени къщи, покрити с дъсчени капаци. Те могат да бъдат бързо завзети с изненада или пък да бъдат лесно запалени като прахан и да изгорят неспасяемо като във фойерверк „Вулкан“. По такъв начин не би било трудно да се дойде в кастела под прикритието на оръдията или още по-добре във външната му страна, а той не е толкова голям, че да побере много народ, особено онези от града, които искат да се спасят тук горе. Местните жители също, поучени от собствен опит, по време на война са доста потискани от подобни опасения. Впрочем както напоследък през 1663 г. при опожаряването на моста при Осиек, когато този град беше застрашен да бъде завзет с изненада и да бъде превърнат в пепелище, в него настъпил такъв плач и олелия, че много семейства избягали чак до Адрианопол, обхванати от страх за спасение.

Една заплашваща кастела височина. Освен казаното срещу споменатия кастел се намира един такъв лош съсед, какъвто е Естергом на Буда, които взаимно се заплашват. Защото наблизо има една доста голяма височина, която се проточва далеч в тази област и макар да не е така близо, както Томасберг при Естергом, при все това оттам се достига кастелът с оръдия, а има и тъкмо тяхното разстояние и очертание. Преди немного го-

дини един паша изградил на тази височина, без съмнение не без особен умисъл, една голяма четириъгълна сграда с твърде дебели и високи стени, в средата с висока могила, която се виждала отдалеч над цялата сграда като конник на болверк. Пашата обяснявал, че искал да учреди и да издигне на това място един постоянен хан за свой вечен помен, в който дори при вражеско нападение един отседнал пътник да може да се защищава и брани. На султана обаче бил направен донос, че уж пашата крои нещо друго, дори да се бунтува и да премине на вражеска страна и оттам да завладее града. Самият строеж бил представен за кастел или за укрепление, нещо, което обикновено никой владетел не позволява на свой подчинен управител да издига своеволно без позволение и заповед. При турците това се счита за тежко провинение и наказанието следва незабавно без всякакви апелации, а краят свършва на въжето. Така че споменатият паша прекратил своя още незавършен строеж поради възникналото подозрение и злосторничество. При това незавършено дело турците спират да си почиват за вечен помен, без да си служат с него и без да го използват. Обаче ако един неприятел, който действа в страната, толкова повече ще може да извлече изгоди от него и ще намери начин да стъпи и да се укрепи в тази най-добра позиция в света — както в кастела, така и в самия град.

Освен трите главни селища — София, Филипопол и Адрианопол — оттук до Константинопол се срещат отчасти поред следните паланки, тържища и градове. В тях и край тях в повечето случаи на един ден път един от друг са разположени хановете, или обществените странноприемници, предназначени за пътниците. В тях пътуващите могат да влязат чисто и просто по всяко време и да се разположат за нощуване в споменатите места поред, защото освен тях иначе няма други гостоприемни или други подходящи възможности за пренощуване.

Точно описание на турски ханове и как се устройва човек в тях. Да опишем накратко, но все пак малко по-подробно отпреди действителното устройство на тези ханове заедно с удобствата в тях. Всеки, дори и недоброжелателите, трябва да оцени и да счита учредяването на такива заведения като едно извънредно похвално и полезно дело. Впрочем те представляват обществени странноприемници, в които всеки пътник, бил той турчин или не, влиза и излиза с всичките си вещи като в собствения си дом. Срещу определена ниска цена навсякъде се намира достатъчно сено и ечемик за конете, дърва и хляб за хората, а освен това има и здравословна вода. Другите неща, които човек при пътуване би желал да прибави към насъщния хляб, могат да се получат сегиз-тогиз само на някои места, поради което един пътник трябва винаги да носи със себе си храна. Следователно ханът дава възможност да прекарат много икономично онези, които не желаят да правят големи разноски. Това важи особено за

високопоставени господа и военни. Те, когато биват призовавани или премествани от една област в друга на стотина мили, биха изразходвали по-голямата част от средствата си само при едно такова пътуване, ако с многобройната си прислуга и обоз, които водят със себе си, биха отседнали в такива странноприемници, каквито има обикновено в нашите страни, и биха изпразнили съдържанието на кесите си в една такава безполезна насока. Напротив, в тези именно ханове и никъде другаде човек би могъл да се устрои като в собственото си стопанство.

В хановете, изглежда, има чудесна обстановка и такива удобства, каквито се намират, когато човек в други страни сяда направо на подредените с ястия маси в гостоприемниците и където чинии и чаши звънтят тревожно за нахранване и чийто домакин лесно се отличава сред околните. Първо, защото за помещения и стаи човек не трябва да мисли, особено поради това, че всички ханове, били те големи или малки, покрай стените наоколо имат едно издигнато място или ниска стена, постлано с камъни, високо към 4 стъпки и широко 8. На него са направени редица хубави камини.

Всеки заема най-хубавата камина и прави там свой огън. На него готви, ако има какво, може дори да простре мокрите си дрехи. Там спи на матраците, които сам е донесъл. До краката му на това място конете ядат храната си.

Турци, евреи, християни, цигани — господари и обикновени хора в пъстри богати завивки, както и с калугерски наметала и семе от пипер — всичко лежи в безпорядък наоколо. Освен това неизброим рояк от врани, гарги, кукумявки и всякакви такива твари стоят скрити във всички дупки и от зори до късна вечер изпълват въздуха с писъците си. Ето защо човек се вглежда дали между тези птици няма да кацне някому на главата лястовицата на нещастieto на Товий⁵. От всичко това лесно е да се разбере преди всичко колко приятна е една такава компания.

Особено интересно е, че шестокраките костенурки тук са като у дома си и са така кротки, че не се боят да ядат на човек от лъжицата. Освен това турците и другите народности, макар и неверници, се показват така доверчиви към чужденците, че пет-шест такива животни, считани от тази народност за свещени, те без колебание разменят за един немец. Тук се пазят много от чужденците, поради което би било рисковано да излезе човек сам в националното си облекло.

Възможно е за един непривикнал тези неща да изглеждат изтъркани скучни шеги, да мисли кой както ще, но все пак наличието на тези ханове или обществени странноприемници остава едно дело, за чието въвеждане и учредяване пътниците не могат да се отблагодарят достатъчно.

Навикът прави всичко да се харесва и най-сетне човек твърде скоро се научава като монаха брат Меродий⁶ да разпалва огъ-

ня и да наблюдава прилепите, които се появяват постепенно, веднага щом загасне слънцето.

Иначе, що се отнася до високопоставените господа и хората с положение при турците, за тях могат да направят място преди на другите и да им определят отделни места, за да се настанят доста приятно с килимите, матраците и преносимите си прибори.

Един чертеж на основите и изгледа на една такава сграда, който следва по-долу, ще може да представи в по-големи подробности нейното вътрешно и външно устройство.

Название на паланките, хановете и градовете до Константинопол, през които минава пощенският път и които следват по-долу. Първата от всички тези странноприемници, които се срещат по пътя след Белград, се намира на пет часа езда след него и е разположена до тържището Хисарджик⁷. Тази паланка е доста голяма и е зидана. Заградена е с нетвърде дебели и високи един и половина човешки боя палисади, изплетени и намазани с кал, и всичко това направено по начин, който наричат паланка. Нещо, макар и неважно, но заслужаващо отбелязване, е, че тук има толкова много щъркелчета, колкото човек не може да намери така събрани никъде по света. Между другото само в споменатата паланка има над 200 гнезда, отдалечени едно от друго само на пет-шест крачки. В тях птиците са толкова неплашливи, че чакат често да ги удариш с пиката и чак тогава да се махнат.

По-нататък се срещат други паланки и тържища, както следва: След повече от шест часа езда идва Хасан паша паланка⁸, която е доста добре и приятно разположена сред ливади и лъки. Оттам на седем часа по лош и кален планински път е Баточина⁹. Недалеч от нея тече река Морава, която е доста широка. Още древните автори отбелязват, че нейният мост отделя Сърбия от България. След това на седем часа е тържището Парачин¹⁰, а на пет часа по-нататък Ражан¹¹. То също ще трябва да се нарече паланка, понеже околоръст има остатъци от плет, но брой по-малко от 20 къщи, и то такива, каквито се срещат напред по цялото протежение на България в не по-хубав вид — ниски, плетени, отгоре покрити с боклук и толкова мизерни, че по-лоши не биха могли да бъдат.

Под такива купчини се заравят хората, които повечето са християни, зиме като мечките, смучещи лапите си, лете обаче прекарват извън дупките и водят борба с пехотната войска [паразитите], заела квартири в кожусите им.

На шест часа оттам се намира Алексинац¹². Паланката тук е еднаква с предишната, но е разположена в приятна местност или долина, която във високите си части е обрасла с полезни дървета и храсти.

На осем часа пътуване оттук по твърде лош планински път само из керемиденочервена земя е разположен град Ниш.

*Положение на град Ниш*¹³. Ниш е един провинциален град,

по големина почти равен на Братислава, но иначе е едно гнездо от жалки и мизерни къщи и нечисти улици.

Река Нишава тече близо до града в източна посока. Това е една река, която често приижда, предимно когато дъждът дойде от планините. Иначе на много места може да се премине на кон. Средата на моста на тази река е границата, отделяща пашалъка на будинския и софийския паша.

Какво е състоянието на пътя оттук нататък през планините. От западната страна на разстояние повече от миля път има хубава равнина, но, както се вижда, зле обработена и култивирана. На изток обаче е повече неравно, докато се премине в българските планини. Тези планини, които могат да се видят още недалеч от Белград, полите им изглеждат съвсем близо зад град Ниш, тъй като се проточват над три мили разстояние назад.

След това започва началото на самите планини, които са твърде каменливи и скалисти, с лоша червена пръст и трудни за преминаване, особено при влажно време.

Два тесни прохода, през които трябва да премине всеки, който иска да отиде за Адрианопол, започват оттук, отдалечени най-много на половин миля един от друг. Те продължават чак на един малък дневен преход до Филипопол.

Макар че тук-таме, където планините малко се снишават и се отдалечават, се появяват много странични и отклоняващи се пътища, обаче щом планините наново се приближават, всички странични пътища влизат пак в двата тесни главни прохода. Така че страната е затворена от тях като че ли с голяма естествена крепост и би могла да се отбранява добре и да се задържи сигурно, ако бъдат умело използвани особеностите на местността. Обаче ако проходите бъдат оставени само така и в сегашното си състояние, както ще се види от следващо нататък съобщение, те не ще постигнат дори половината от изгодното си положение.

Българите наричат първата и най-висока и най-голяма от тези планини Бесертина¹⁴, а немците са я нарекли „лошата стопанка“. Поради безплодието ѝ, понеже е толкова камениста и варовита, че на нея не се вижда почти никакъв храст. Иначе останалите сред тези планини, през които минават проходите, са доста обрасли с гори и храсти.

На осем часа път от Ниш през тези първи проходи се стига в Мустафа паша паланка¹⁵. Тази паланка заедно с намиращия се близо насреща добре изграден хан, наречени общо на името на основателя си, се считат за нещо особено.

Как и защо тази паланка е по-добре изградена от останалите. Причината за това е, че тя е заобиколена със съвсем нова тухлена стена, върху която зад бойниците може да се върви. Тя има квадратно разположение и е дълга и широка 250 крачки. На всеки ъгъл има по една кръгла, наистина съвсем малка кула. Като тази паланка няма друга по нейния образец, тъй като, ко-

гато турците оградят едно ново място с такава стена, го укрепяват по техния начин. Затова тази паланка като най-важна същевременно е и последна по ред. След нея нататък около селата и тържищата няма нито огради, нито стени и всичко лежи открито.

Мустафа паша, желаейки да се споменава името му, с позволение на султана искал да издигне и изгради именно тази паланка тук, за да служи тя за защита на прохода. Той бил подтикнат към това от строителните материали, именно много хубави четвъртити дялани и други използвани камъни, които и досега се намират там в голямо количество. Те са останали от един стар разрушен римски град заедно с различни следи и развалини, които дават много доказателства, че тук някога е имало царски дворец или замък.

Между другото това се вижда от много надписи и букви, издълбани на големи дялани камъни, които отчасти са използвани в споменатите нови строежи и всички са обърнати като антиподи така, че това, което стои горе, трябва да се обърне отдолу. Тази практика идва от особената представа на турците, според която те считат, че по същия начин са съборили и унищожили предишната империя. Забелязват се още следните изписани букви:

JVLIA AVGVSTA MATRI CASTRORUM, R. P. SVA.

V. P. CVRANTE Q. ANICIO FAUSTO LEG. AVGVSTORUM. P. P. R. R.¹⁶

Наистина рядко може да се намери у писателите подробно съобщение за град, съществувал на това място. Затова пък един православен духовник от общината в тази област, който беше осведомен и говореше доста смислено за сегашното и предишното положение в страната и според неговото мнение, той направи следните разяснения въз основа на основателни съображения и документи:

Този разрушен град се е казвал Милкиоград, бил е укрепен с яка висока стена и към 70 кули или замъци; имал е и хубави черкви и царски дворци. Преди 350 години обаче, когато турците го стегнали в твърда, почти двегодишна обсада и съпротивата на жителите му започнала да отслабва, те се изтеглили съвсем тайно с най-ценното си движимо имущество през един изход, който с мъка пробили и прокарали под земята до намиращите се наблизо планини и през тях по-нататък се спасяват. Турците след силен щурм срещу опразнените стени, като мечка върху облечено чучело, се изкачили в града, водени от стръв и надежда да заловят там много пленници и да заграбят голяма плячка. Видели се обаче напълно излъгани, те били обхванати от ярост и жажда за мъст и сриват из основи града до последния камък. С други думи, от яд разрушават гнездото, след като не могли да хванат птицата в него.

Че тук е имало град и той е бил разрушен, свидетелствуват и многото скрити дълбоко куполни строежи, които могат да се

видят. Един от тях християните използват тайно за черква на своите празници. По-специално там се намира доста широк ходник, нещо като подземен тунел, който при завръщането ни от Константинопол ни беше показан, и макар тайно, бяхме въведени в него. Този проход накрай се срутва, но, изглежда, продължава доста далеч. Дали обаче това е било някакъв път, по който жителите са намерили таен подземен изход, предположението се основава на описанието на разказвача.

Иначе трябва да има още доказателства за това, кога турците са обсаждали селището в продължение на две години или засега те все още са доста непълни. Тъй като основите на това селище, заобиколено наоколо съвсем наблизко с извънредно високи планини, а също поради споменатите подземни проходи целият подвоз е могъл да им бъде отрязан, както и други подобни съображения.

На седем часа оттам се намира град София на същия път. Защото планините доста се отдалечават и колкото човек се приближава до София, толкова местността става по-равна и с по-хубава почва.

София

Как е разположен и устроен този град. София е доста голям град, макар и малко по-малък от Белград. Иначе поначало не е нищо друго освен един неукрепен провинциален град без стени или околоръстни укрепления. Ето защо при всички набези в страната той не е могъл да стори друго освен веднага да се предаде и подчини. Така някога, след като паднал под турска власт без съпротива, скоро след това към 1444 г. унгарският крал Владислав¹⁷ също с неголеми усилия го завладял наново, обаче това доста кратко владение било още по-бързо изоставено пак и трябвало да го отстъпят за втори път на турците.

Липсата на решителност на този град по време на война може да се види особено добре от това, че през 1595 г. само няколко хиляди хайдути и малко расци го завзели чрез неочаквано нападение, разграбили го напълно и се завърнали с голяма плячка пак отвъд Дунав¹⁸.

Иначе градът изглежда доста многолюден, но не е с особено развита търговия и занаяти. Неговото положение обаче е твърде благоприятно, тъй като на запад се простира една доста равна и твърде плодородна земя с хубави жита и тучни пасища и ливади. Към тях се открива твърде приятен изглед. Къщите в града са прости освен многото различни куполни сгради, покрити с олово, както и минаретата, които придават отдалеч твърде приятен и красив изглед на града. В него има също така доста големи джамии, ханове и бани.

Турците са създали повечето от джамиите си, като са преустроили християнски черкви. Една между тях е много по-прос-

торна от другите и е покрита с 6 големи кубета и 12 по-малки около тях. Близо до нея има един хан, в който се настаняват над 3000 коня, а недалеч от него има една не зле изградена баня. Най-забележителната от всички сгради е храмът „Св. София“, който, изглежда, е построен по нареждане на император Юстиниан. Той е дълъг приблизително 60 крачки и половината на това широк. Сега обаче той е съвсем променен от турците и е пригоден за мохамеданския култ.

В основите на този храм, на мястото, където някога е бил олтарът, от православните ни беше показано едно особено куполно помещение, затворено с малка желязна врата. Те разказаха, че в него лежи погребан свети Хиероним. Показаха ни поспециално как турците, които иначе не желаят да оставят и да търпят нищо останало от християните, особено тела на умрели и мощи, въпреки това не се опитали, нито се решавали да отворят тази врата, нито пък да извършат някаква промяна в куполното помещение, пред което все пак техният духовник трябвало да отслужва обичайната молитва. Причината била, че онзи, който се захващал за това, още от самото начало падал болен от внезапна болест като от удар и дори бил парализиран. Както и да е, но нека достоверността за това да остане за сметка на разказвача.

За естеството на земята. Освен това аз разпитах добре осведомените православни в тази страна за природата на планините и поспециално дали не съдържат руди и метални съединения, тъй като те на много места изглеждат доста подобни на руди. След като проучиха, те ми приведоха различни доказателства, че тук може да се намери хубава златна руда. Между другото един златар даде да видим някакъв пясък, който беше с богато съдържание на злато и чрез дестилация можеше да се получи много от този метал. Майсторът го беше намерил и донесъл от една рекичка на половин миля от града, каквито има много в този край.

Местните жители обаче пазят всичко това в тайна и не позволяват да се разбере нищо. Причината за това е, че ако султанът намисли да се копаят големите богатства тук, би ги задължил и обременил с най-тежка ангария.

Иначе земята тук е извънредно богата на селитра, която се оползотворява добре. Тук вадят и обработват много селитра, която е доста хубава и не съдържа лошокачествени примеси.

Продължавайки пътуването от София нататък, се срещат скоро пак планини и пътищата навлизат пак в описаните два тесни прохода. Сред по-значителните селища, тържища и ханове до Филипопол първият се намира на шест часа от София.

Еликлица¹⁹ — едно неукрепено пазарно селище, доста голямо. Тук стърчат още руините на един стар кастел, който е служел за охрана на прохода. Оттук за осем часа се стига до Ихтиман²⁰, също едно добре застроено тържище.

Пътят през планината Хемус. Към средата на този път про-ходът минава през клисурата Ислади²¹ в планината Хемус. Тази клисура е била укрепена от император Траян, който е наредил да прокарат и големия мост над Дунав с мощни стени почти ка-то някакво чудо. Споменатата планина затваря страната от тази посока и всички, които искат да преминат от Сърбия и нейните земи в Тракия, а, от друга страна, от пределите на тази провин-ция да отидат към Сърбия, трябва да минат през тази укрепе-на порта. Ето защо римляните нарекли тази клисура „Железни врата“²². От нея сега не е останало нищо друго освен купища камъни, от които може да се познае само мястото ѝ.

Пътят иначе е още в предишния си вид и при преминаване трябва да се внимава много, защото от едната страна от височи-ната падат цели парчета камъни чак до подножието на скалата. Тук съвсем близо до нея тече голямата река Салица²³. На това място много пъти коли заедно с конете са получавали такъв страничен удар, че е трябвало да търсят парчетата им в земята. Недалеч оттук в планината има топли до завиране извори.

Иначе планината Хемус от старо време е прочута в цял свят от мита за Овидий. Но в по-ново време нейната слава трябваше да се поднови от най-голямото и вече не приказно-историческо поражение на турците, което им било нанесено в една долина на тази планина от краля на Полша и Унгария Владислав, макар че турците скоро пак възстановили престижа си с хилядократен реванш.

На шест часа път оттук се намира Федливиоска²⁴, едно го-лямо село, което би могло да мине за тържище.

Пазарджик, едно нелошо градче. Пазарджик²⁵ се счита за тържище, но би могъл спокойно да мине за град както поради това, че тук се развиват и процъфтяват хубави занаяти, всякак-ви производства и търговия по-добре, отколкото във всеки друг известен град. Между другото произвеждат твърде много турска аба, а също често тук доставят от Анадола скъпа козина от ан-гури, за да изработват хубави и оцветени ямурлуци.

Разположението на града и характерът на земята, процъф-тяваща от добив на метали и орizarство. Недалеч от тази мест-ност има много богати на желязо планини с много хубава руда. Тя се обработва чрез различни самокови, обаче минава през много повече операции, отколкото всъщност е нужно и обикновено се практикува. Въпреки това желязото се получава добре и е без недостатъци. Складират го тук в Пазарджик и в Татар Пазар, откъдето се извозва из страната.

Иначе този градец е разположен доста приветливо в равно поле. Понеже в тази област почвата е влажна, тук се добива много ориз. Това е причината въздухът тук да е нездрав, особено поради оризищата, които през пролетта се заливат и трябва да ги държат под вода, докато почвата стане съвсем на тиня. Тогава въздухът започва така да воня, както когато низината при Ра-

тенов²⁶ в Германия бѣде залята с вода. Обстоятелството, че оризът обича да расте в тиня, е причината, той да изобилствува така много в Египет, където цялата страна ежегодно се залива от Нил.

От друга страна, пътят напуска планините, които бяха споменавани досега, на три часа, преди да се пристигне в този град. По-нататък пътят продължава чак до Константинопол почти само из равнина. По протежение на целия път чак близо до Адрианопол от дясната страна на разстояние 6—7 мили остават Македонските планини²⁷.

*Разположение на Татар Пазар*²⁸. На пет часа вляво от Пазарджик на един друг път се намира Татар Пазар, който е също едно чудесно пазарно градче, по своето разположение също като предишното, обаче не е напълно еднакво с него в търговията и занаятите, а също е и по-малко. Разположен е обаче твърде приятно сред равно поле, покрито с много приятни горички, а планините се намират на 2—3 мили около него. Тук има чудесен ловен район, хубави студени реки, твърде богати с чудесна риба, главно пъстърва. Ето защо султанът на драго сърце използва тази именно област за почивка, особено високите шумнати планини и скали, където трябва да прокарат специални пътища по стръмнините. Миналото лято той спрял с всичките си придворни поради това, че се чувствували добре от хладния въздух, който тук и през най-горещите летни дни в урвите е така хладен, че кара човек да замръзне и да тича да търси огън.

На шест или седем часа от двете тези градчета се намира Филипопол. Оттук до Адрианопол се срещат само нови и хубави ханове, иззидани и построени отчасти много добре, също с просторни дворове, заградени със зид. В тях могат да бъдат настанени няколко хиляди коня. Така че особено лете не е много скучно да се пренощува в тях. Иначе те са устроени така, както бяха описани по-горе.

*Какво трябва да се знае за проходите през клисурата Ислади*²⁹. Преди да оставим непроходимите планини, нека отделно и обстойно да ги очертаем и опишем заради техните необикновени проходи, като награда за труда.

Отдавна е известно вече, че природата е укрепила тази страна с толкова сигурни проходи, че подобни примери не бихте могли да посочите. Но благосклонната природа създава всички подобни неща само в такава степен на съвършенство, че все пак оставя на човека да извърши известна работа.

Така още старите коренни жители на тази страна не са забравили да усъвършенствуват естествените предимства по-нататък с кастели, порти и укрепени градове. Ето защо онези, които замисляли да ги нападнат и да ги заловят тук в техните гнезда, понасяли загуби. Също и самите турци трябвало да заплатят завладяването и задържането на тези страни с повече кръв, отколкото някои други провинции.

Сега обаче след споменатите събития изцяло и из основи са били разрушени всички подобни съоръжения, с които споменатите стари жители и господари на страната използвали похвално тези природни удобства. Ето защо, ако враг би навлязъл от това място в страната и следователно по необходимост трябва да мине и да продължи по този път, не трябва да взема под твърде голямо внимание тази затворена планина и по-нататък не трябва да ѝ отделя дори половината от онова внимание, което тя някога заслужавала. Защото наистина естествената недостъпност, както преди, с нищо не е нарушена и проходите все още са притиснати тясно в планините. Но нека се има предвид обаче, че тези планини не са обрасли с големи дървета и гъсти гори, както в Моравия, Чехия и пр., така че една войска и местно опълчение в тях може да се задържи, прикрие и наново да се прегрупира и така чрез стрелба и други оръжия да може да бъде разбит един нахълтал неприятел, без той да разбере от кое място ще го нападнат.

От друга страна, проходите не е много тесен и има различни странични пътища, където е възможно да се отбият много коли. С изключение на областта близо до описаната планина Безвертина³⁰, която е обрасла с дъбове и други здрави дървета, всички тези планини са покрити само с ниски храсти и толкова редки, че не е възможно един човек да стои там или да премине скрито, а да не говорим за цели военни части. И после, от друга страна, навсякъде по протежение на целия проход склоновете на височините са такива, че не е възможно нито да се язди на коне, а още по-малко да се мине с коли по тях. Пеша обаче могат да се минат добре, макар че не на всички места еднакво лесно, а някъде само по планински пътеки. Във всеки случай навсякъде това може да стане без особена вреда и това по никакъв начин не би било безполезно. Така че, ако една армия, минаваща през тези проходи и пътища, изпратените по протежение и край тях горе по почти голите височини и бърда войскови части за подsigуряването ѝ биха могли да вървят пеша и да виждат на няколко мили напред какво има както в полето, така и в планините или дори какво замисля противникът. По-нататък в страната не биха срещнали друго освен умножаващи се изгоди. Особено предимства ще има частта, която ще използва изпреварата или която своевременно би взела предвид това.

Тук имат обичай да поставят на някои места селяни с пушки да караулят, за да предотвратяват и съобщават, щом се появят разбойнически чети и искат да нападнат пътниците. Все пак подобно зло се случва съвсем рядко. В останалото турците, които считат за невъзможно враг да стигне до тях и да ги подчини, проявяват слаба бдителност срещу една поява на неприятел в тези краища на тяхната земя, та предварително да се осигуряват.

Сега да продължим наново за градовете и на първо място за вече споменатия Филипопол.

Как е възникнал Филипопол. Той е бил първоначално само един провинциален град, незаграден нито със стени, нито с дървени укрепления. За него учените твърдят различно: едни, че той принадлежи към тракийските, други — към македонските градове. Според нас по-добре е да го отнесем към първите. Също и за произхода на името му — дали, както мислят повечето, той е бил наречен на името на Филип Македонски, бащата на Александър Велики, или пък според твърдението на други — на името на римския император Филип³¹, който го бил възстановил и направил прекрасен от един стар, разсипан град. Изглежда, последното мнение има по-сериозни основания, понеже почти всички по-големи градове из тези страни при смяната на монархиите са били страшно опустошени и населението им евакуирано в други градове. След това римските императори ги построили наново от останалите стари части или дори съвсем изново и ги наименували.

Сегашното състояние на града. По своя характер този град може да се сравни напълно със София, макар че е по-малък. Що се отнася до неговото положение, той е проточен в дължина, като от предната му страна тече река Хеброс. С другата си част лежи плътно в подножието на една височина, която се показва непосредствено и близо зад града с три високи върха, така че отдалеч изглежда, че е свързана напълно с града.

Някога по време на разцвета на града на тези три височини е имало три различни замъка, или дворци, което се вижда от намиращите се още там големи руини и цели части от стени. Самият град е бил украсен с хубави зидани къщи, черкви и пр., от които се виждат още много следи. Така че нищо не липсвало градът да има извънредно красив и приятен вид. И сега той заедно с околната област разкрива чудесни гледки.

От друга страна, търговията и занаятите, както и в София, не са особено представени. Освен това тук-там все още има много старинни паметници, за които никой не може да даде сигурни сведения освен съмнителни предположения, например, че този или онзи македонски цар или друг цар лежи погребан там.

Списък на селищата и характер на местностите между Филипопол и Адрианопол. Оттук до Адрианопол на главния път не се срещат вече истински тържища, а повечето ханове. От тях тъкмо този при Филипопол е особено известен. От него нататък те са далеч по-добре и по-представително изградени от споменатите преди ханове. Те са построени обикновено в една линия или на две-три улици и се състоят от наистина малки и лоши, но все пак повече нови къщи, покрити с керемиди. В тях има различни занаятчии, от чиито услуги се нуждаят най-много пътниците. Те живеят в тези къщи и държат стоки за продан наред с необхо-

димите хранителни продукти, каквито при тях се намират на купница.

Селата, които са населени с православни християни, са разположени съвсем наблизко. Между тях на споменатия път се намират следните пет по-големи селища и ханове, а именно: Бабастик³², Катали³³, Узундс³⁴, Херманди³⁵ и Копри³⁶. Всяко от тези селища между Филипопол и Адрианопол отстои от другото на шест часа.

Първото населено място Бабастик заслужава да бъде отбелязано заради един чудесен хан, който се ползува с името на най-удобния и най-хубавия хан в цялата Османска империя. Той има заграден със зид двор, край стените на който околоръст са създадени хубави удобства за подслоняване на хора и коне, така че в целия хан могат да бъдат настанени удобно под покрив 5 или 6 хиляди коне.

Прочутият мост при Джупри. Последното от тези селища Джупри се славят с един много хубав зидан мост над река Хеброс. Тя лете не е твърде голяма, но зиме трябва да приижда много. Иначе тя е известна на света от стиховете на Овидий³⁷, както и с това, че в нея била хвърлена главата на Орфей³⁸. Мостът е построен само от големи и дялани камъни, дълъг е към 330 и широк над 8 крачки. Заедно с хана той е бил наречен на името на Мустафа паша³⁹, който го е основал. Същият паша бил извършил много тиранически и вероломни дела, особено в Кипър, и понеже заради това вече му било подготвено бесило, това именно му съкращава живота.

През цялото разстояние от Пловдив насам, общо към 36 мили, и на още 8 мили преди този град пътят върви през равна, много плодородна и прекрасна земя, с хубави житни ниви и ливади. Само ако селяните се бяха научили от немците да я обработват! Тук-там се виждат хубави и приятни гори от дъбове, кестени и други подобни дървета, в които не липсва дивеч. Също така на много места има големи блата, които гъмжат както от всякакви, доста редки за нас диви птици, така и от риба, която турците не оползотворяват много. Всички тези неща стават непрекъснато по-хубави, колкото се приближаваш до Адрианопол, за който сега следва отделно описание.

Адрианопол на турски Едерне

Положение на град Адрианопол. Както току-що беше казано, от Филипопол до Константинопол се простира само равно поле. От това следва, че също и Одрин, който се намира тъкмо на средата на пътя между споменатите два града, собствено областта около града трябва да бъде схваната не иначе освен като една висока равнина, макар че от едната си страна има някои възвишения. Тогава тази равнина се открива с истинска красота и прелест, особено привлекателна с хубави тучни ниви, красиви по-

ля, плодородни градини, пълни с живот гори, които покриват цялата област наоколо. Освен това навред има чудесни села, от които се доставят в градовете всички нужни неща.

Изобилието на всякакъв дивеч и следователно на богат лов е причината султанът, когато не желае да бъде в Константинопол, да предпочете да пребивава повече тук, отколкото другаде. Река Марица тече доста пълноводна в южна посока. Тук в нея се вливат две по-малки реки от запад и изток — Тунджа и Арда, и заедно текат към Егейско море.

И така градът от три страни е заграден с реки, а от четвъртата — с приятни хълмове. Реките често се разливат доста и правят почвата влажна, на много места мочурлива, а тук-там има застояли води. Ето защо от пернатия дивеч и водните птици има особено голямо изобилие и следователно приятен лов на рибари със соколи.

Предишно и сегашно състояние на града. Що се отнася до самия град, той доста дълго време е заемал това място под различни имена, последното от които Ускудама. Впоследствие обаче бил наречен на името на император Адриан⁴⁰ заради това, че той го възстановил и благоустроил. Самото старо селище, което е имало околоръстна стена, не е заемало обширно пространство и е могло да бъде заобиколено за 3/4 час. Сега тези стени, които са единични, но все пак доста здрави и високи, с много четириъгълни кули, стоят още, наистина поради старинността си само себе си пазят, съвсем порутени и разпаднати, а поради ежедневно свличане стават все по-негодни. Иначе от вражески действия са им причинени малко разрушения.

Впрочем за известно време гърците се опитали напразно да върнат още отдалеч и извън града връхлитащата върху им вражеска сила. Сетне наистина дочакали настъплението, но не и понататъшния шум и обсадата и потърсили навреме милост в предчувствуваното господство на турския султан — именно Мурад I⁴¹, и се предали в 1630 г. (sic!). При това те твърде скоро забравили старата си смелост и прежната си мощ, с които някога, към 1202 г., надвили французите и италианците и със силна ръка завладели самия Цариград и всичко, което принадлежало на Латинската империя. Те показали, че с такава сила, дори останали сами, тъй като цялата страна била подчинена, проявявайки твърда устойчивост и отпор, ще защищават свободата си и не ще се оставят да бъдат поробени.

След като градът паднал под османска власт по описания начин и известно време бил резиденция на турските султани, турците го разширили много на всички страни извън старата стена. Сега те направили от него един град, който трудно може да се заобиколи за три часа. Къщите и улиците наистина са твърде прости, малко, немного по-добри от тези в Белград, за които говорихме.

Много чудесни джамии, добре изградени големи бани, хано-

ве и други подобни обществени сгради, както и сараите на високоставени господа красят града. Така че той се представя пред погледа не с друго, а с истинска красота и великолепие. Всички тези сгради обаче са извън стария град, а вътре в него не се намира нищо друго освен обикновени къщи за живеене. Най-значителен между всички тези строежи е т. нар. „Султан Селим джамия“.

Описание на една хубава джамия. Който отрича на тази сграда качествата на едно съвършено творение, той заслужава напълно да не види нищо по-хубаво; защото, както е известно, погледът не може да не се задържи върху голямата чистота на линиите, а също не може да се умори да наблюдава красивата архитектура на едно творение. Според някои известия това чудесно творение е било започнато и продължено някога от гърци и главно от пленени италиански майстори зидари. Самият храм отвътре в по-голямата си част е кръгъл, над 80 крачки в диаметър, с много хубави стълбове и колони. Иначе отвсякъде е изграден само от редки и скъпи камъни като серпантини, алабастри, най-хубав мрамор и тям подобни. На много места и стените също са облицовани по нидерландски маниер с бели и сини, по повърхността глазури керамични плочки. В средата на храма на редица извити в кръг обръчи, направени от дебел тел и поставени в други, като горните стават все по-малки, висят над 3000 лампи. Голяма част от тях турците запалват поредно, а на празници — всички. Понеже самите те, малки и големи, са боядисани в различни цветове или светят в обли глазури, създават чудно приятна гледка.

От друга страна, тази джамия на четирите си ъгъла има четири минарета, като на всяко има три викала, едно над друго със съвсем нежна ажурна изработка. През най-високото от тях минават три виндели, или спираловидни стълбища, поставени една над друга. Те извеждат горе и навън, така че никоя не докосва и не пречи на другите. Минаретата са твърде тесни — вътрешният им диаметър е точно 5 крачки. Всяко минаре имало до 248 стъпала до най-горната си галерия, като всяко стъпало е равно на една стъпка. На тази височина съответствуват и другите минарета.

Пред тази джамия има хубав просторен двор, постлан само с огледално изгладен бял мрамор. По средата на двора се намира една добре изработена чешма, която им служи за обичайното миене и чистене, преди да се влезе в храма за молитва. Тя заслужава не по-малко най-висока похвала.

Много и много други джамии изглеждат хубави строежи както отдалеч, така и в самия град. При все това те не могат да се сравнят с описаната „Султан Селим джамия“.

Къде и как е разположен султанският дворец. Сараят на султана, както и харемът на жените му се намират съвсем отделно настрана от града в едно доста хубаво поле, цялото закътано в зелени дъбове, липи, кестени и други приятни дървета. Самите

сгради иначе всички са ниски и отвън не се отличават с никаква особена изработка. Обаче вътре по турски стил и маниер всичко. Особено станте на султана и метресите му, по уютност и разкош допълват това, което им липсва във външната архитектура и изкуство. Иначе обхватът на тези сгради заедно с местата за почивка, площадките за езда и игри, които са заградени със зидана стена, обхващат доста голямо пространство и площ.

Общо взето, Адрианопол е селище, чиято големина и благоприятно положение, както и значителната търговия заслужават внимание. При все това да се живее в него е доста мъчно, защото, както беше споменато по-горе, обикновените къщи за живеене са лоши и доста нечисти, обикновените улици — неравни, тесни и при най-малък дъжд стават кални и съвсем лоши. Така че човек може да прекара времето си в него немного хубаво.

Описание на пътя и околността на Константинопол, както и селищата на този път. Оттук нататък до столицата Константинопол главният път минава първо през

Хабца⁴², едно тържище с доста просторен хан, иначе околността е средно хубава.

*Баба*⁴³, едно особено оживено, чисто и приятно тържище. В него не може да не се отбележи една джамия, която не може да не бъде похвалена заради големия си заграден със зид двор, хубавата си студена чешма, изградена от мрамор, и всичко това допълнено с кестени и други приятни дървета. Също не е за отмишаване и доста големият хан в него.

Бургас⁴⁴. На шест часа път се намира едно средно голямо тържище, в което се правят много лули. От него на четири часа се намира

*Чюрли*⁴⁵. Също едно доста голямо и доста хубаво тържище. В него до хана има един приют, където всеки, който дойде, бива хранен два пъти седмично безплатно. В него могат да дойдат колкото искат посетители и въпреки това за всяка група се намират 5—6 ястия, с които може да бъде нахранен достатъчно всеки. Този заслужаващ похвала приют, каквито има доста много в Османска Турция, е учреден на името на султан Селим⁴⁶. Някога в тази местност той бил победен от баща си и по доста чуден начин с бягство спасява живота си. Името на това градче иначе е доста старо и често се споменава в прастарите римски истории, особено заради един кастел, който се намирал тук. Той се отбранявал добре в различни войни и срещу турците, които връхлетели на него, след като завзели Галиполи. Най-сетне все пак бил завзет с пристъп. За четири часа отук се стига в

Силиврия. Едно градче, разположено съвсем близо край и върху един хълм, прилегнал близо до брега на морето. То има доста голямо пристанище. В старо време е имало и крепост, която устоявала по много силни удари, както може да се предполага, съдейки от вида ѝ. Турците, след като завзели областта на Галиполи и страната насам, доста нападали останалата територия в

посока на Константинопол. Крепостта отблъснала някои вражески нападения. Обаче „какво може да направи комар срещу слон“. Накрай, когато прегазили цялата страна и дори Адрианопол, това хубаво селище не могло само дълго да удържи ударите и да се отклонява да се предаде на османското завоевание. Сега стената около града заедно с кастела, който е разположен в града и на височината, всичко е съвсем запустяло и на много места срутено и изравнено със земята. Иначе градчето е доста застроено по турски маниер с малки дървени къщички и е с хубаво разположение. След повече от шест мили се стига в

*Понте гранде*⁴⁷. Едно голямо ново село, отчасти с по-хубави къщи от градовете. Наречено е така по един голям мост, който е изграден пред селото с 4 продължения над няколко хендеци и блата, водата в които при поройни дъждове, изглежда, се покачва много. Направен е само от хубави дялани камъни с 26 извити ракли с обща дължина 450 крачки. По-нататък след повече от четири часа се намира

*Понте николо*⁴⁸. Също едно доста голямо и твърде приятно село, което е получило името си също от един мост, обаче на големината е само на половината на предишния. Над сводовете или раклите е постлан само с дърва. Оттук има само четири часа до Константинопол, мястото, където всичко, което преди другаде е липсвало, в него се набавя. Целият път от Адрианопол дотук се изчислява на тридесет и шест часа.

За естествения състав и добрите качества на земята. Цялата тази област е без ни най-малко хълмове, представлява само равно поле и съвсем справедливо може да се нарече златна лъка, защото има прекрасна земя само с тлъста черноземна почва. Със своята мекост и лепкавост при влажно време тя много пречи на пътниците. Като се започне недалеч от Чорлу, до Константинопол е положена непрекъсната, здрава и добре улегнала каменна настилка. Макар че земята тук ражда най-хубаво жито, тя стои така, слабо и зле обработена поради това, че хората са я напуснали и ги няма. Ето защо по целия път от Адрианопол дотук не се наброяват повече от 13 села. В турските владения сега по главните пътища обикновено населението не обработва много с охота земята поради притесненията при преминаванията. Ето защо цялата страна тук е осята рядко със села и населението е така силно измъчвано от мъчителната болест на леността, че тези най-благодатни места не се обработват и не се използват дори на четвъртина.

Всъщност тези хубави земи правят земеделието по-тежко, отколкото е в действителност. Така в другите области със също такава тлъста и лепкава почва навсякъде нивите се разорават задоволително с два-три чифта волове. По никаква друга причина, освен че такъв е обичаят на страната, тук впрягат по 8 или 9 чифта волове и не правят браздите си по-дълбоки от другаде. Иначе

цялата страна очаква да бъде разорана от друг плуг, да бъде завладяна от този, който желае да я обработва.

По лъките и ливадите ходи добитък, докато настъпни месец юли, когато слънцето изсушава силно страната. Тогава чудесната детелина и най-хубавите ливадни треви и цветя стигат чак до пояс. Въпреки това те не пасат и не оползотворяват дори една десета част от тези пасища. Ако тази страна беше на немските селяни, тя би могла да снабдява с продоволствие цялото кралство с растителността си. Сега обаче тя не успява да изкара повече от това, колкото да нахрани само себе си и своите градове.

Полята са доста пълни с пернат дивеч, именно не само всякакъв вид редки у нас водни птици, яребици и тям подобни, каквито в други страни са съвсем непознати. Иначе всички останали обикновени птици се намират навсякъде от най-малките до най-големите. Особено тази област е пълна със съвсем други видове с по-особена окраска на перата, много по-хубави и по-добре оформени, отколкото в Германия. Преди всичко, като се започне от Адрианопол, та чак из цяла Азия се среща един особен вид орли с голяма жълта човка и гънки и бръчки на предната част на главата, на вид като истинска стара жена. Турците ги наричат птици на Мохамед и не позволяват да им се стори никакво зло. Ето защо те са така кротки, че заедно с гаргите влизат по дворищата.

По отношение на жилищата в тази област на страната хората тук са се устроили много по-добре, отколкото в споменаваните преди турски земи. В частност къщите тук навсякъде са покрити с керемиди и иначе са направени само толкова големи, колкото да живеят хора в тях. Защото колкото човек се приближава до Константинопол, толкова всичко става по-оживено. Най-сетне на един час от тази страна на града отляво остава един султански сарай под хубави дървета. Близо до него в една голяма ливада се виждат много хубави коне както на самия султан, така и на други големи господа, пуснати по турски обичай, съпнати на паша през месец април и май. Наблизо се намират стотина палатки на пазачи и надзиратели.

Оттам през много градини пътят се провира нататък до града, за който следва по-подробно описание.

¹ В ръкописа Bellegrad oder Griechisch Weißenburg.

² Авторът говори тук за султаните Мурад II (1421—1451) и Мехмед II (1451—1481).

³ Сюлейман Кануни (1520—1566) обсаждал и завзел Белград не в 1520, а в 1521 г.

⁴ Старинна мярка за дължина; една руте се равнявала на 3 до 5 метра.

⁵ Товий — древноеврейски писател, описал нещастията на евреите под асировавилонско робство.

⁶ Меродий — персонаж от агиографската литература, известен с крайно невзискателния си живот.

⁷ В ръкописа Markht Estartschî — дн. Гроцка, на изток от Белград.

- ⁸ Дн. Смедеревска паланка.
- ⁹ В ръкописа *Varatschina*; Баточина се намира североизточно от Крагуевац.
- ¹⁰ В ръкописа *Varokien*.
- ¹¹ Авторът е предал името *Raschnia*; Ражан се намира западно от Сталач.
- ¹² В ръкописа *Alexinza*.
- ¹³ В оригинала *Nissa*.
- ¹⁴ *Bessertina* (1). Това име не може да се свърже с никое от известните планински наименования около Ниш. Според описанието на автора на това място днес се намира Свърлишката планина.
- ¹⁵ Дн. Бела паланка.
- ¹⁶ Надписът е включен в *Corpus inscriptionum latinarum*, t. III, P. I, p. 268.
- ¹⁷ Става дума за полско-унгарския крал Владислав III Ягелон (1434—1444).
- ¹⁸ Разказаното тук от автора отговаря на историческата истина. Завземането на София от хайдутин през пролетта на 1595 г. е засвидетелствувано и в други съвременни източници.
- ¹⁹ Изопачено предадено името Акклесе, тур. назв. на Бяла черква, дн. Вакарел.
- ²⁰ В ръкописа *Igteman*.
- ²¹ Ислади — тур. назв. на Златица.
- ²² Става дума за прохода Траянови врата.
- ²³ Името *Saliza* не може да се свърже сигурно с някое от речните имена в този район. На изток оттук към р. Тополица текат рекичките Мътвир и Горно Вършило, а вдясно към р. Марица — р. Очушница.
- ²⁴ *Fedliviosca* — силно изопачено име; невъзможно е да се идентифицира със сигурност.
- ²⁵ Името в ръкописа е предадено *Basarzik*.
- ²⁶ Ратенов, град в ГДР, западно от Берлин.
- ²⁷ И други западни автори, следвайки традицията от византийско време, наричат Родопите „Македонски планини“.
- ²⁸ Очевидно авторът е приел погрешно използването на двете имена: Пазарджик и Татар Пазарджик, за съществуването на два различни града.
- ²⁹ Под „Ислади“ тук авторът очевидно разбира прохода Траянови врата.
- ³⁰ Името *Beswertina*, което авторът споменава тук, е изведено вероятно от името на с. Ветрен, което се намира в този район.
- ³¹ Римски император с това име е бил само Филип Араб (244—249) и неговият съуправител Филип Млади (247—249).
- ³² В ръкописа *Babastik* — дн. Поповица на изток от Пловдив.
- ³³ *Catalli* — Каялий, дн. с. Филево, Хасковски окръг.
- ³⁴ В ръкописа името е написано *Usunds* — дн. Узунджово.
- ³⁵ *Hegmandi* — Харманли.
- ³⁶ *Sopri, Dschupri* — Свиленград.
- ³⁷ Публий Овидий Назон (43 г. пр. н. е. — 17 г. от н. е.) — римски поет.
- ³⁸ Орфей — митически тракийски и гръцки певец и поет, завършил живота си в горите на Тракия, където бил убит от вакханките, понеже отказал да участва в оргиите им.
- ³⁹ Мустафа паша бил румелийски бейлербей, велик везир и заемал други висши държавни постове при султаните Селим I (1512—1520), и Сюлейман Кануни (1520—1566).
- ⁴⁰ Римският император Публий Елий Хадриан (117—138).
- ⁴¹ Султан Мурад I (1359—1389) наистина пръв завладял Одрин в 1362 г. Годината 1630 в ръкописа е очевидно грешка.
- ⁴² Хавса.
- ⁴³ Бабаески.
- ⁴⁴ Люлебургаз.
- ⁴⁵ Чорлу.
- ⁴⁶ Става дума за султан Селим I (1512—1520).
- ⁴⁷ Дн. Бююкчекмедже.
- ⁴⁸ Дн. Кючукчекмедже.